

З моделі видно, що свідомо не розглядали питання фінансування та наявності джерел, оскільки при грамотній регіональній політиці, раціональному використанні інтегрованого туристсько-рекреаційного потенціалу та якісної рекламної кампанії не складно залучити зовнішні та оптимізувати внутрішні фінансові кошти. При цьому ефект від рекламної кампанії буде безпосередньо залежати від своєчасного інформування потенційних споживачів туристсько-рекреаційних послуг та інвесторів за допомогою сучасного інформаційного забезпечення, яке також дозволить оптимізувати внутрішній потенціал туристично-рекреаційної дестинації.

Таким чином, представлена модель процесу активізації внутрішнього потенціалу туристсько-рекреаційної дестинації є об'єктивним інструментом процесу управління, оскільки акцентується увага на ресурсному потенціалі та його поновленні на інтенсивній основі.

На нашу думку, сьогодні залишається гострою проблемою розрізненість суб'єктів у туристсько-рекреаційній сфері, безконтрольність їхньої діяльності, що призводить до серйозних наслідків, прямо впливає на екологічну обстановку і привабливість дестинації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов А. В. Методические основы управления туристским потенциалом региона (на примере Санкт-Петербурга и Ленинградской области) : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (рекреация и туризм)» / А. В. Виноградов. – С.Пб., 2010. – 22 с.
2. Зорин И. В. Энциклопедия туризма / И. В. Зорин, В. А. Квартальнов. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 364 с.
3. Кусков А. С. Основы туризма : учебник / А. С. Кусков, Ю. А. Джаладян. – М. : КНОРУС, 2008. – 400 с.
4. Николаенко Д. В. Рекреационная география : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Д. В. Николаенко. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 288 с.
5. Сазыкин А. М. Полевые заметки географа о проблемах терминологии в рекреационной географии и туризме / А. М. Сазыкин // Туризм на Дальнем Востоке: Бизнес, инвестиционные стратегии, образование и экология : материалы региональной науч.-практ. конф., 16–17 мая 2001 г. – Владивосток : Дальтур-2001, 2002. – С. 306–310.

УДК 330.111.62

ГЕНЕЗИС ПРОТОФОРМ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

І. А. Брайловський, кандидат економічних наук

Взаємодія держави і бізнесу у рамках проектів державно-приватного партнерства (ДПП, Public Private Partnership) з кінця 90-х рр. ХХ ст. стала одним із провідних інструментів ефективного реалізації суспільно-значимих програм, особливо в інфраструктурних секторах.

У сучасних наукових публікаціях, присвячених проблемам ДПП, історичні аспекти формування взаємодії державного та приватного секторів економіки зазвичай розгля-

даються або побічно, або характеризуються лише окремі її компоненти. Такий підхід не лише не дозволяє простежити весь історичний ланцюжок розвитку ДПП, але й визначити, чим обумовлена потреба такої взаємодії, якими були спонукальні мотиви партнерства, які його форми застосовувалися і які з них можуть бути використані на даному етапі економічного розвитку. З огляду на це, розгляд генезису протоформ ДПП є актуальним.

Незважаючи на всю різноманітність літератури, у якій описано теоретичні основи державно-приватного партнерства, відсутнє точне, загальноприйняте визначення такої категорії, як його ризику. Розглянемо найбільш поширені підходи. Серед західних учених, які в тій чи іншій мірі розкривали тему історичних аспектів державно-приватних партнерств, можна назвати Ашауера, Галлахера, Едвардса та інших. У російськомовній літературі ці проблеми досліджували І. П. Фамінський, І. І. Столяров, М. О. Сажина, С. П. Макаров. Найбільш повно розглядали історичні форми ДПП Є. О. Капогузов, Ю. В. Соловйов.

Метою даної статті є розгляд розвитку взаємодії державного та приватного секторів економіки в історичній ретроспективі як протоформ державно-приватного партнерства.

Взаємодія державного та приватного секторів економіки з метою одержання тих чи інших вигод має давню історію. Чи не найпершою формою такої взаємодії був відкуп – передача державою приватній особі на певний період і на певних умовах права стягувати податкові та інші збори і платежі. Початок виникнення відкупів відноситься до VI ст. до н. е., так, у Персії при Імперії Ахеменидів (559–330 рр. до н. е.) повноваження по збору податку з майна в сатрапії (провінції) Вавілонії були передано двом банкірським домам, які одержували винагороду за свою роботу. Відкупи можна зустріти в історії давнього Єгипту (з VI ст. до н. е.). На території Давньої Греції, в Афінах, розвинена система відкупів зустрічається вже в VI ст. до н. е. У середні віки відкупи були поширені у Франції (з XIII ст.), у Голландії, Іспанії, Англії. Відкупи стали одним із важливих джерел первісного нагромадження капіталу. З розвитком капіталізму відкупи збереглися у своєрідних формах в Італії (XX ст.) у вигляді стягнення деяких податків приватними банками, ощадкасами. У США наприкінці XIX – на початку XX ст. існували форми відкупів при стягненні податкових недоїмок. В Україні відкупи були введені наприкінці XV – на початку XVI ст. Основними недоліками відкупної системи були: непрозорість діяльності відкупників, слабкі можливості їх контролю і корупційний характер видачі відкупів.

Відзначимо, що поява відкупів була зумовлена слабкістю тодішнього інституту держави, недорозвиненістю фінансової системи. Розглядаючи економічні складові системи відкупів, слід відзначити ряд положень. Державний сектор має певні потреби (у даному випадку у фінансах, часто – термінові), в той же час він має ресурси (об'єкти відкупу: право збору податків, продажу спиртних напоїв, солі тощо), освоєння яких можливе, але здійснене лише протягом тривалого періоду часу, крім того, відсутність або недорозвиненість інститутів держави (фіскальних, економічних, управлінських) не дає змоги достатньо ефективно реалізувати економічний потенціал зазначених ресурсів. Приватний сектор має економічні потреби (одержання прибутку, розвиток фінансової діяльності, а також підвищення соціального статусу), має в розпорядженні ресурси управління, які дозволяють йому ефективно використовувати ресурси. При формуванні економічних відносин у рамках системи відкупів сторони укладають угоду, згідно з якою держава передає приватному партнеру на певний термін ресурси, які має в своєму розпорядженні, а натомість практично негайно отримує визначену суму фінансових коштів, таким чином задовольняючи свої прямі інтереси. Необов'язковим, але можливим задоволенням опосередкованих економічних потреб держави є можливість отримання від приватного партнера кредитів, за рахунок отриманого тим у рамках зазначеної взаємодії, прибутку. Приватний партнер вкладає в об'єкт власні ресурси (менеджмент), протягом певного часу експлуатує за їх допомогою державні ресурси, за рахунок чого отримує прибуток, який перекидає вкладені кошти. Крім задоволення прямих потреб – одержання прибутку, приватний сектор задовольняє опосередковані потреби у розвитку фінансової діяльності (в тому числі за рахунок надання боргових позик державі), а також статусні потреби (статус постачальника/кредитора імператорського/королівського двору надає не лише політичні та суспільні пільги, але й позитивно впливає на економічну діяльність приватного партнера).

Ще однією з протоформ державно-приватного партнерства в XIII–XIX ст. було капер-

ство або корсарство. Одну з перших спроб регламентації каперства здійснив у 1288 р. арагонський король Альфонсо III, який видав указ, згідно з яким каперам необхідно було отримувати патенти і вносити заставу до забезпечення того, що вони не грабуватимуть кораблі своїх співгромадян, не нападуть на ворога під час перемир'я або в нейтральних портах. Законодавство XIV–XV ст., наприклад, закон Генуї 1313–1316 рр. і ордонанс французького короля Карла VI 1400 р. фактично повторювали положення вищезазначеного указу і додавали до них ще одну вимогу – принесення каперами присяги в тому, що вони не заподіюватимуть шкоди своїм співгромадянам і їх союзникам. Каперство проіснувало до середини XIX ст. [6].

Вкрай важливу роль зіграло каперство як співвикористання державних і приватних ініціатив, фактично – попередників державно-приватного партнерства, при формуванні Великобританії, як провідної морської держави. Система каперства зробила значний внесок у захист британської нації від іноземних загроз, сприяло розвитку морської торгівлі Великобританії в цілому. Завдяки «школі каперства» була ініційована так звана «Гонка шкіперів, суднобудівельників і моряків», що зробило можливим реальний розвиток військово-морського флоту Великобританії і заснування всесвітньої імперії. Використання каперства як протоформи державно-приватного партнерства у Великобританії містило в собі певний парадокс: сприяючи розвитку могутнього прошарку торгівців, каперство стало соціальною силою, яка допомогла британській державній політиці реалізувати експансіоністські прагнення у створенні могутньої морської імперії і підкреслила обопільність багатьох державних і приватних інтересів, і в той же час вимагала встановлення чіткої лінії розподілу між державними і приватними сферами з метою підвищення ефективності діяльності держави. Ще один парадокс полягає в тому, що незважаючи на те, що каперство дуже сильно сприяло розвитку національних військово-морських флотів різних країн, цей процес через кілька сторіч призвів до зникнення каперства як системи.

Подібно до каперства, певні риси партнерства держави і приватного сектора простежуються і в інституті найманства. До XVIII ст. їх у цілому не розглядали як негативне явище, однак на цьому починає акцентуватися увага тоді, коли сучасна зріла держава починає мати постійну армію, яку формує і забезпечує безпосередньо держава. Існування інституту найманства до часу становлення крупних національних держав у XVII ст. має економічне підґрунтя. Не маючи достатніх коштів на утримання і забезпечення власних армій, особливо в мирний період, держави значною мірою поклалися на приватні армії з метою національної оборони.

Одними із наймасштабніших проєктів публічно-приватного партнерства в XVII – першій половині XIX ст. були Ост-Індські компанії, які почали з'являтися на рубежі XVI–XVII ст. У багатьох відносинах Ост-Індські компанії правомірно називати попередницями сучасних транснаціональних корпорацій: це перші в історії організації, які зв'язали свою діяльність всі відомі на той момент частини світу, а завдяки централізованій системі управління і розподілу в деяких випадках фактично підмінили національні уряди. Звичайно, в першу чергу революційною була роль цих компаній в організації і здійсненні зовнішньої торгівлі. Однак, виходячи з інтересів даного дослідження, значним була і роль еволюції публічного (державного) і приватного секторів. Починаючи як невеликі торгівельні компанії, а потім – акціонерні товариства, з незначною участю національної держави, згодом Ост-Індські компанії перетворилися на державу в державі. На нашу думку, ступінь самостійності, адміністративні, фінансові та інші привілеї Ост-Індських компаній пояснюються ступенем розвиненості національної держави. Коли держави підвищили рівень самостійності, роль компаній стала зменшуватися і вони припинили свою діяльність (за рішенням тієї ж держави). Ліквідація Ост-Індської компанії відбулася у Франції наприкінці XVIII ст., британська компанія протрималася довше завдяки більшій економічній вазі, величезним територіальним володінням і тим, що анексія індійських територій Британією могла при-

вести її до збройного конфлікту з іншими європейськими державами, які мали інтереси на Сході.

Ще однією формою взаємодії державного і приватного секторів стала концесія, яка і досі залишається однією з провідних моделей ДПП. Концесії з'явилися в XVII ст. в Англії, США, Франції. В основі концесії – переуступка прав на окремі види господарської діяльності недержавним іноземним або вітчизняним компаніям на певних умовах [2].

Концесії мають не тільки економічний, але й політичний характер, коли державну територію у встановленому міждержавними актами порядку можна передавати в концесію. Перша концесія з освоєння корисних копалин була надана в Іспанії 1256 р. Перша концесія з видобутку нафти в медичних цілях була надана в Італії, у районі Міано де Медізано в 1400 р.

Таким чином, історично концесії виникли як узаконена форма договірних відносин держави (в особі урядових або муніципальних органів) і приватних інвесторів з метою стимулювання залучення і вкладення їх капіталу в розвиток національної економіки. При цьому, як правило, таким недержавним інвесторам надавалося на строковій і возвратній основі право користування державною і муніципальною власністю (включаючи природні ресурси), а також право на здійснення монополізованих державою видів діяльності.

Подальший розвиток державно-приватна взаємодія одержує в 1960-ті рр. XX ст. у США в рамках проектів з розвитку міської інфраструктури за участю приватних інвесторів (urban development projects). Сучасні ж форми і методи державно-приватного партнерства з'являються на початку 90-х рр. XX ст., після цього розпочалася активна експансія філософії та інструментів ДПП у нові сфери господарювання (наприклад, дослідження і розробки, освіта, спорт), і в господарську практику країн, раніше не охоплених цим процесом (Латинська Америка, Африканські країни, країни східної Європи) [4].

Проаналізувавши історичні аспекти співробітництва державного і приватного секторів економіки, слід зазначити, що практично всі моделі такого співробітництва підпорядкову-

валися двом головним тенденціям. Перша – це інтереси сторін, друга – нерозвиненість держави та її інститутів.

Виникнення феномену відкупів, корсарства, концесій та ін. обумовлювалося тим, що державі для реалізації своїх функцій були потрібні певні ресурси, в першу чергу фінансові. Через нерозвиненість інститутів держави вона не могла в повній мірі та в необхідні на поточний момент терміни самостійно реалізувати свої економічні, політичні та інші інтереси. Для розв'язання проблеми, що при цьому виникала, держава делегувала частину своїх функцій і надавала частину належних їй ресурсів приватному сектору, який, з одного боку, задовольняв фінансові потреби держави, часто навіть «за передоплатою», а з другого – частково перебирав на себе функції держави й отримував економічний прибуток.

Подібні відносини продовжували існувати до тих пір, поки рівень розвитку держави та її інститутів не дав змогу останній максимально повно виконувати приналежні їй функції. На нашу думку, протоформи ДПП були не актами партнерства (крім окремих елементів концесійних відносин), а делегуванням окремих функцій держави або їх елементів приватному сектору. Тому більшість розглянутих моделей взаємодії держави й бізнесу перестали існувати, а оскільки й досі держава, правда зараз переважно через фінансові причини, не в змозі повною мірою задовольнити суспільні інтереси, на зміну протоформам у другій половині XX ст. виникли і стали розвиватися сучасні форми державно-приватного партнерства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дерябина М. Государственно-частное партнерство: теория и практика / М. Дерябина // Вопросы экономики. – 2008. – № 8. – С. 61–77.
2. Линева И. В. Из зарубежного опыта заключения и реализации концессионных соглашений / И. В. Линева // Местное самоуправление в Российской Федерации. – 2011. – Янв. – март. – С. 45.
3. Талапина Э. Концессия как форма публично-частного партнерства / Э. Талапина // Хозяйство и право. – 2009. – № 4. – С. 72.

4. Agamben G. Foreign concessions: the past and future of a form of shared sovereignty / G. Agamben [Electronic resource]. – Mode of access : http://risingpowers.open.ac.uk/documents/Publication/Extraterritoriality_print.pdf. – Title from display.
5. Hodge G. The challenge of public-private partnerships: learning from international experience / G. Hodge – Oxford : Edward Elgar Publishing, 2005 – 26 p.
6. Wettenhall R. Thinking seriously about public-private partnerships as an MDG tool / R. Wettenhall [Electronic resource]. – Mode of access : <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/eropa/unpan026304.pdf>. – Title from display.

УДК 336.717.8:330.35(477)

ВПЛИВ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

О. В. Яріш, кандидат економічних наук

Успіх модернізації української економіки знанчою мірою залежить від розвитку фінансового сектора економіки. Цим пояснюється активізація останнім часом аналітичних і емпіричних робіт, пов'язаних з оцінкою діяльності фінансових посередників як прямого або непрямого чинника економічного зростання.

Проте, незважаючи на наявний науково-дослідний потенціал, важливим завданням залишається аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку системи фінансових посередників в Україні в контексті їх впливу на економічний розвиток держави. Це дозволить виявити існуючі проблеми та спрогнозувати перспективи розвитку фінансового сектора в умовах кризового стану вітчизняного фінансового ринку. Все вищевикладене обумовлює актуальність та практичну значимість дослідження.

Аналіз взаємозв'язку фінансового посередництва та економічного зростання є предметом наукових пошуків зарубіжних і вітчизняних науковців протягом декількох століть. Серед перших із них варто відмітити А. Сміта, Д. Рікардо, У. Бейджхота, Й. Шумпетера, А. Маршалла, А. Пігу, Дж. Кейнса, Р. Голдсмита, Дж. Робінзона та ін. Дослідження впливу фінансових посередників на розвиток економіки відображені у працях сучасних дослідників, зокрема О. Барановського, П. Беленького, З. Ватаманюка, М. Єршова, В. Корнеєва, Н. Роза-

нової, А. Семенова, М. Столбова, В. Тропіної, В. Федосова, О. Чорної та ін.

Метою статті є дослідження впливу фінансових посередників на економічне зростання України в сучасних умовах.

Дискусії щодо наявності причинно-наслідкового зв'язку між ступенем розвитку фінансової системи і темпами економічного зростання мають глибоке історичне коріння. Ще у XIX ст. британський економіст Уолтер Бейджхот у праці «Вулиця Ломбард: характеристика грошового ринку» [13] оприлюднив результати дослідження фінансової системи у контексті її впливу на прискорення темпів економічного зростання. У роботі науковець поставив під сумнів загальноприйнятту на той час думку, згідно з якою фінансові установи, переважно банки, виконували лише одну функцію – забезпечення грошима процесу виробництва. На підставі дослідження грошово-кредитної системи Великої Британії XIX ст. Бейджхот довів, що банківська система – це трансформаційний механізм, дія якого спрямована на акумуляцію заощаджень і перетворення їх у кредитні ресурси для розвитку економіки [9, с. 207].

Пізніше Р. Голдсміт на основі аналізу розвитку фінансових установ у 35 країнах світу з 1863 по 1960 рр. аргументував, що темпи економічного зростання країни залежать від ролі фінансових установ в економіці [10].